

УДК 811. 112. 2'373. 421

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223445>

ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Казимір І. С.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Статтю присвячено дослідженню контекстуальних синонімів, зокрема визначенню їхніх прагматико-стилістичних потенцій. Аналіз проведено на матеріалі тексту новел англійської письменниці Керрін Менсфілд, на світогляд якої справили значний вплив стиль та ідеї імпресіонізму як світового літературного процесу.

Передусім окреслено ступінь та напрями дослідження контекстуальної синонімії в сучасній лінгвістиці. Схарактеризовано такі поняття, як дискурс, текст, контекст, кореферентність, конвергенція, референційний статус та єдність прагматичного показника.

З опертям на ідею Вілюмана виокремлено домінуючі критерії відбору контекстуальних синонімів, а саме кореферентність, семантичну схожість та єдність прагматичного критерію, і з урахуванням їх дібрано фактичний матеріал.

Докладно висвітлено методу компонентного аналізу дослідження оказіональних мовних феноменів, зокрема описано семні зміни в поняттєвій структурі лексичного значення контекстуальних синонімів, виявлено трансформаційні механізми, які відбуваються при накладанні нового контексту.

Окреслено також принцип конвергентності, за яким контекстуальні синоніми є його засобами вираження. Зазначено, що конвергенція покликана об'єднати поняттєву, конотативну та композиційну сфери, вона може бути активізатором чималої кількості прихованої в тексті інформації. Із залученням інтродуктивної та ідентифікаційної референції проаналізовано контекстуальні синоніми іменної групи – як із дистантним розташуванням, так і в межах одного речення. З'ясовано, що репрезентативність у тексті вторинного номінативного акту спричинює процеси інформаційної деталізації та активізує образну тональність у тексті. Усі описані випадки існування оказіональної синонімії вказують на те, що контекстуальні синоніми утворюють певну текстову динамічність.

Резюмовано, що контекстуальні синоніми слугують засобом декодування авторської прагматики.

Ключові слова: дискурс, контекст, контекстуальні синоніми, кореферентність, конвергенція, референційний статус, компонентний аналіз.

Kazymir I. S. Pragmastylistic potencies of contextual synonyms in English literary text. The given article is focused on the study of contextual synonyms, in particular the definition of their pragmatic and stylistic potencies. The analysis is based on the text of short stories by the English writer Catherine Mansfield. In the light of such a world literary process as Impressionism, the figure of this writer is quite bright.

First of all, the degree and directions of research of contextual synonymy in modern linguistics are outlined. Such concepts as discourse, text, context, coreference, convergence, referential status and the unity of pragmatic indicator are characterized.

Based on Villyuman's idea, the dominant criteria for selecting contextual synonyms, namely coreference, semantic similarity and unity of the pragmatic criterion are singled out. The factual material has been selected under the predominant criteria.

The method of componential analysis of the study of occasional linguistic phenomena is highlighted in detail. Semantic changes in the conceptual structure of the lexical meaning of contextual synonyms are described. Transformational mechanisms that occur while imposing a new context are identified.

The principle of convergence is also outlined, according to which contextual synonyms are its means of expression. It has been noted that convergence is designed to combine the conceptual, connotative and compositional spheres. Convergence can assist the process of information hiding in text. Contextual synonyms of the noun group were analyzed with the involvement of introductory and identification reference both with a distant location and within one sentence. It has been found that representativeness in the text of the secondary nominative act causes the processes of information detailing and activates the figurative tone in the text. All the described cases of the existence of occasional synonymy indicate that contextual synonyms activate a certain textual dynamism.

It has been summarized that contextual synonyms are the means of untangling the author's pragmatics.

Key words: discourse, context, contextual synonyms, coreference, convergence, referential status, componential analysis.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Загальновідомо, що багатство мови є основною комунікативною якістю із використанням семантичних чи стилістично відмінних мовних

одиниць. А багатство мовлення, своєю чергою, характеризується позбавленням чи уникненням повторних, однотипних елементів чи конструкцій [14, 20]. З урахуванням цього одним із основних напрямів

семасіологічних досліджень на сьогодні є вивчення лексичних одиниць у їх мовному оточенні. Показовими у цьому векторі є контекстуальні синоніми (далі КС). Мовна тканина художньої літератури – це універсальний засіб створення естетичної реальності, тому актуально в зазначеному ракурсі апелювати до синонімічного корпусу англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контекстуальну синонімію досліджували з різних аспектів, зокрема в контексті її стилістичної організації (З. П. Куликова), при вивченні ідіостилю того чи того письменника (Е. Б. Гришанина, Т. А. Невєрова, І. В. Трубянова), при встановленні семантико-стилістичних особливостей КС та дослідженні їхнього прагматичного потенціалу (В. А. Басок). Визначали роль КС у забезпеченні текстової зв'язності (Є. А. Макаrenchенко) чи з погляду їх номінативного варіювання в публіцистичних текстах (А. І. Іванова). Утім, незважаючи на чималий арсенал здобутків, на сьогодні немає чітко усталеного методологічного принципу дослідження контекстуальної синоніміки англійської мови щодо її функціонування в поезії, прозі чи на теренах інтернет-дискурсу.

Формулювання мети і завдань статті. Мета запропонованої розвідки полягає в тому, щоб схарактеризувати на матеріалі англомовного художнього дискурсу прагматико-стилістичні потенції контекстуальних синонімів. **Об'єктом** постають контекстуальні синоніми, дібрані із художніх текстів Кетрін Менсфілд, а **предметом** – їхні прагматичні та стилістичні властивості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж аналізувати поставлену нами проблему, звернімося до таких домінуючих понять у нашій розвідці, як *дискурс*, *контекстуальні синоніми* та *принцип конвергенції* у художньому англомовному тексті.

Так, **дискурс** – інтегральний феномен, мислекомунікативна діяльність, у якому містяться екстралінгвістичний та лінгвістичний компоненти. Лінгвістичний компонент складається із контексту (прагматичний, когнітивний, соціальний) та пресупозиції [11, 203]. Дискурс сформовано з тексту та контексту, які протиставляються як імпліцитне та експліцитне. Вчені розглядають ці поняття як нерозривні одиниці у зв'язку з інтенціями того чи того автора. Щодо контекстуальних синонімів, то в дослідженні ми послуговуємося ідеєю Вілюмана та вважаємо за доцільне виокремити домінуючі критерії відбору контекстуальних синонімів, а саме: кореферентність, семантичну схожість та єдність прагматичного критерію.

Проблема **кореферентності** є однією із важливих питань теорії значення. В основі поняття *кореферентність* знаходиться проблема тотожності, на яку ще звертав увагу у своїх працях Аристотель. Тривалий час тотожність розглядали крізь призму логічного та філософського векторів. Так, *кореферентність* містить спільне референтне значення або ж спільний інформативно-референтний зміст номінативних одиниць. А термін (англ. *reference*) походить від англійського дієслова *to refer* – 'відноситись до об'єкта чи мати на увазі той чи той об'єкт'. Референція означає відношення з-поміж лінгвістичних елементів

[13, 30]. Референтом виступає фрагмент світу, про який йдеться [2, 227]. Учені розрізняють такі типи референцій: ідентифікаційна – адресант та адресат володіють попередньою інформацією про усі референційні об'єкти; невизначена – об'єкт невідомий ні адресатові, ні адресанту; інтродуктивна – залучення об'єкта, який відомий лише адресатові [4, 121–122].

Зазначимо, що розкриття референційного аспекту є особливо пріоритетним у дослідженні функціонування контекстуальних синонімів у художньому дискурсі. Тоді у структурі художнього дискурсу слід виокремлювати складну систему взаємопов'язаних модальних значень, які через процес інтенціоналізації з допомогою контекстуальних синонімів репрезентують фрагмент концептуальної картини світу тієї чи тієї мовної особистості.

Висвітлення проблеми контекстуальних синонімів у художньому дискурсі передбачає зосередження уваги на теорії каузальності, в основі якої знаходиться прагматичний аспект. Так, зазначений фактор віднаходимо у працях Н. Арутюнової та Л. Лінського, які наголошують на тому, що референція характеризує використання мови тими, хто говорить, і не є властивістю самих виразів [7, 161]. О. Падучева зауважує, що семантика референційних елементів містить прагматичний зміст, орієнтуючись на контекст і на того, хто сприймає їх фондові знання [8, 9]. Слід наголосити й на тому, що інтенціональний світ художнього дискурсу сьогодні надскладний та синтетизований, де помітні процеси хаотизації та структурної неоднорідності.

Дослідники вказують на те, що потрібно зв'язати й на поняття референційного статусу як способу співвіднесення мовного вислову з дійсністю [10]. Конкретна та неконкретна референції протиставляються. Референційні статуси класифікуються за визначеністю / невизначеністю, одиничністю, множинністю, збірністю та дистрибутивністю референта. Неконкретна референція містить екзистенціальний, універсальний, родовий та змінний статуси. Маркерами референційного статусу є вказівні, присвійні, неозначені та інші види займенників, означений та неозначений артиклі, показник однини, множини, іменника, семантичний показник збірності, зліченості та незліченості [2, 228–236].

При встановленні факту контекстуальної синонімії ми скористалися такими критеріями відбору: семантичним, який засвідчує належність КС до різних тематичних груп, та компонентним, який констатує факт існування: категоріальної архісеми; оказіональної семи; потенційної семи; ймовірнісної семи; прихованої семи. Розмежування лексичного значення і виокремлення синонімів у мовній системі реалізується на основі денотативного значення [2, 79]. Слід зазначити, що оказіональні мовні феномени містять суб'єктивний характер. Семантику КС не фіксують лексикографічні джерела, її можна визначити лише під час аналізу того чи того тексту. Основною стилістичною функцією КС є здатність виражати різні експресивно-забарвлені відтінки, які власне й реалізовані в певному контексті. З допомогою поняттєвої структури лексичного значення відшуковуємо особливі відтінкові значення ситуативних мовних

одиниць, а індивідуально-авторські відтінки виявляємо в поняттєвій структурі лексичного значення КС за допомогою компонентного аналізу.

Традиційно лексичне значення становить безмежну, складну й надмірну структуру, яка складається із денотативного змісту з ядром, периферією та конотативного значення. Послугуючись методом компонентного аналізу, звернемось передусім до структури лексичного значення контекстуального синоніма. Під час накладання нового контексту відбувається семантична (семна) трансформація: сема денотативного характеру значення частково нейтралізується і зміщується на другорядний план, тоді як актуалізуються семи, що позначають другорядні компоненти в прямому значенні слова. Семна структура лексико-синонімічної одиниці доповнюється семами денотативних значень елементів дистрибуції, через що слово набуває нового семантичного призначення, яке притаманне іншому слову, для якого таке значення є предметним і парадигматично зафіксованим [9, 79].

Отже, перейдемо до базисних умов існування контекстуальних синонімів у текстах новел Кетрін Менсфільд. У літературній спадщині Кетрін Менсфільд яскраво відображені імпресіоністські традиції. *Імпресіонізм* (від франц. *impression*) – художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Основний стильовий прийом імпресіонізму – зображення не самого предмета, а *враження* від нього. Імпресіоністи орієнтувалися на почуття, а не на розум. Ознаками імпресіонізму є певна стилістика, яка відзначається недомовленістю, уривчастістю оповіді [1, 396–397].

Наприклад, у реченні *She was young, brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read in the newest of the new books, and her parties were the most delicious mixture of the really important people <...> and artists – quaint creatures, discoveries of hers, some of them too terrifying for words, but others quite presentable and amusing* (15) контекстуально синонімізуються лексеми *young, brilliant, extremely modern, well dressed, well read*. КС *young* вжито у прямому значенні, тоді як *brilliant* – у переносному. Метафоричне значення КС *brilliant* провокує процес ситуативного зближення мовних феноменів внаслідок архісеми денотативного компоненту ‘якість’, інтегральної семи ‘позитивна ознака’ та диференційної семи ‘віковий параметр’. КС *modern* входить до складу контекстуального синонімічного ряду на основі інтегральної семи ‘позитивна ознака’, диференційної семи ‘ознака стильової поведінки’ та інтегральної семи ‘позитивна ознака’. Головна героїня схарактеризована низкою контекстуальних синонімів з позиції її подвійної сутності. Авторка із самого початку імпліцитно вказує на такі риси, як егоїстичність та самовпевненість. КС виражені оціночними епітетами (*young, brilliant, extremely modern, well dressed, well read*), які в контексті протиставляються. Так, помітним є принцип конвергенції, який виконує єдину прагматичну функцію у тексті – уподібнює усі риси головної героїні до однієї. Помітний контраст активізує прагматичний потенціал контекстуальних синонімів.

Доцільним є розгляд контекстуальних синонімів шляхом звернення до поняття *конвергенції* [3]. Адже конвергенція в аспекті стилістичного напрямку до вивчення художнього твору є певним маркером суб’єктивної оповіді, де специфіка авторського світосприйняття реалізується з допомогою концептуально значимої концентрації різноманітних засобів виразності. У нашому випадку виразниками принципу конвергенції є контекстуальні синоніми.

Конвергенція як засіб творення контрасту в художньому творі поєднує поняттєвий, конотативний та композиційний зміст. Очевидно, що конвергенція може володіти високим комунікативно-прагматичним потенціалом і чим більший ступінь конвергентності, тим більше в тексті знаходиться латентної (прихованої) інформації. На прикладі новел новозеландської письменниці Кетрін Менсфільд виокремлюємо ситуативні мовні феномени, які є засобами конвергенції в художньому дискурсі. Контекстуальні синоніми відтіняють семантику слів, при цьому викривають приховані семи.

Щодо референційної сфери, то іменна група контекстуальних синонімів – багатогранна в контексті категоризації імен, що породжує відкрите поле референційної синонімії [5, 24]. Наведемо приклади контекстуальної синонімії:

She saw a little battered creature with enormous eyes, someone quite young, no older than herself, who clutched at her coat-collar with reddened hands, and shivered as though she had just come out of the water. “M-madam, stammered the voice. “A cup of tea?” There was something simple, sincere in that voice; it wasn’t in the least the voice of a beggar. “Then have you no money at all?” asked Rosemary (15).

У прикладі актуалізуються контекстуальні синоніми іменної групи, які характеризують дівчину-незнайомку: *creature, voice, she*. Займенник *she* виконує дейктичну функцію (наявність дейксису). Контекстуальні синоніми імплементуються автором у тексті задля введення інтродуктивної референції, як-от у прикладах:

“Why are you afraid?” And gently she half pushed the thin figure into its deep cradle. “Don’t cry, poor little thing,” she said; She plied the poor little creature with everything, all the sandwiches, all the bread and butter, and every time her cup was empty she filled it with tea, cream and sugar; When the tea-table was carried away a new being, a light, frail creature with tangled hair; dark lips, deep, lighted eyes, lay back in the big chair in a kind of sweet languor; looking at the blaze; “Smith, madam,” said the languid figure, who was strangely still and unafraid. “It’s a beastly afternoon,” he said curiously, still looking at that listless figure, looking at its hands and boots, and then at Rosemary again. “You absurd creature!” said Rosemary, and she went out of the library, but not back to her bedroom. “She insisted on going,” said she, “so I gave the poor little thing a present of money. I couldn’t keep her against her will, could I?” she added softly (15).

Авторка наділяє нас інформацією про дівчину залученням субституції з допомогою контекстуальних синонімів.

Кетрін Менсфільд використовує ряд КС, актуалізуючи лексеми *girl: creature, battered creature,*

the voice, a beggar, the thin figure, poor little creature, frail creature, the languid figure, that listless figure, absurd creature, poor little thing.

Залученням до тексту контекстуальних синонімів авторка здійснює акт вторинної номінації, знайомлячи нас із героїнею новели та наділяючи її палітрою додаткових значень (денотативне значення). Можемо констатувати актуалізацію текстотворювальної функції. Присутність вторинної номінації слугує увиразненню інформації та додає образної тональності в тексті. Через систему оказіонального поєднання слів авторка викликає відповідну реакцію у читача.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Контекстуальні синоніми сприяють процесам сполучності, інформативнос-

ті, цілісності та модальності у тому чи тому тексті. Яскрава індивідуальність жінки-письменниці є підґрунтям для формування індивідуального типу художньої свідомості стилєвих тенденцій у літературі. Оказіональні мовні феномени актуалізують процес розширення семантичної структури висловлення, сприяючи образності та репрезентації індивідуально-авторських інтенцій. Прагмастилістичний аспект вивчення контекстуальних синонімів потребує комплексного дослідження на матеріалі художніх та поетичних творів. На момент інтенсивного пошуку нової методологічної концепції та встановленого факту про самоорганізацію складної мовної системи вважаємо перспективним вивчення контекстуальної синоніміки в аспекті її лінгвосинергетичного функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Теорія літератури : підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
2. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учебник. Москва : Либроком, 2009. 352 с.
3. Кузьменко С. А. Лингвопрагматические свойства конвергенции стилистических средств : автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.02.19. Ставрополь, 2006. 24 с.
4. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
5. Михайлов В. А. Семантика и синтаксис операции обозначения. *Языковые единицы в речевой коммуникации* : межвузовский сборник. Ленинград : Из-во Ленинградского ун-та, 1991. С. 16–26.
6. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії. Київ : Наукова думка, 1987. 132 с.
7. Линский Л. Референция и референты. Новое в зарубежной лингвистике. *Логика и лингвистика (Проблемы референции)*. Москва : Радуга, 1982. № 13. С. 161–178.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносённость с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) : монография. Москва : Наука, 1985. 275 с.
9. Семак Л. Семантико-стилістичний аспект контекстуальної синоніміки сучасної української жіночої прози. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28, т. 3. С. 77–82.
10. Суддя А. М. Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі : когнітивний та прагмастилістичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
11. Шевченко И. С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2004. № 635. С. 202–205.
12. Quintilianus M. *Institutio oratoria*, ed E. Bonnel. Lipsial, 1866. 149 p.
13. Palmer F. R. *Semantics* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 173 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

14. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укл. І. І. Коломієць. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Catherine Mansfield. A Cup of Tea. URL: <https://lengish.com/texts/text-51.html> (18.11.2020).

REFERENCES

1. Galych, O. (2001). *Teoriya literatyru* [Theory of Literature]: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Kobozeva, I. M. (2009). *Lingvisticheskaya semantika* [Linguistic Semantics]: uchebnik. Moskva: Knizhnuy Dom "Librokom" [in Russian].
3. Kuzmenko, S. A. (2006). *Lingvopragmaticheskie svoystva konvergentsii stilisticheskikh sredstv* [Linguo-pragmatic convergence properties of stylistics means]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Stavropol [in Russian].
4. Makarov, M. L. (2003). *Osnovy teorii diskursa* [Theory foundations of discourse]. Moskva: ITDGGK «Gnozis» [in Russian].
5. Mikhaylov, V. A. (1991). *Semantika i sintaksis operatsii oboznacheniya* [Semantics and syntax of the notation operation]. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta [in Russian].
6. Nechytaylo, O. I. (1987). *Sunonimy v leksukographii* [Synonyms in lexicograph]. Kyiv: Naukova dymka [in Ukrainian].
7. Linsky, L. (1982). *Referentsiya i referentu* [Reference and referents]. *Logics and linguistics (Problems of reference)*, 13, 161–178 [in Russian].
8. Paducheva, Ye. V. (1985). *Vyskazyvanie i ego sootnesennost s deystvitelnostyu (referentsialnye aspekty semantiki mestoimeniy)* [Statement and its correlation with reality (referential aspects of pronoun semantics)]: monografiya. Moskva: Nauka [in Russian].

9. Semak, L. (2020). Semantyko-stylistychnyi aspekt kontekstualnoi synonymiky suchasnoi ukrainskoi zhinochoi prozy [Semantic and stylistic aspect of contextual synonymy of modern Ukrainian women prose]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 28 (3), 77–82 [in Ukrainian].

10. Suddia, A. M. (2014). Funktsionuvannya kontekstualnykh sinonimiv-prikmetnykh u nimetskomovnomu khudozhnomu diskursi: kognitivnyi ta pragmatylystichnyi aspekti [Functioning of contextual synonyms-adjectives in the German-language artistic discourse: cognitive and pragmatylystics aspects] (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Zaporozhye [in Ukrainian].

11. Shevchenko, I. S. (2004). Stanovlenie kognitivno-kommunikativnoy paradigmy v lingvistike [Formation of cognitive-communicative paradigm in linguistics]. *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytetu im. V. N. Karazina*, 635, 202–205 [in Russian].

12. Quintilianus, M. (1866). *Institutio oratoria* [Institutes of Oratory] / ed E. Bonnel. Lipsial [in Italian].

13. Palmer, F. R. (1983). *Semantics* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

DICTIONARIES

14. Kolomiets, I. I. (2015). *Osnovni lingvostylistichni ponyattya i kategorii (slovnuk-dovidnuk filologa)* [The main linguostylistics notions and categories (a reference book for philologist)]. Uman: VPTs “Vizavi” [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

15. Mansfield, C. (2020). A Cup of Tea. Retrieved from: <https://lengish.com/texts/text-51.html>